

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ: ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΧΡΗΣΤΑΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ: ΜΙΛΤΟΣ ΣΥΡΜΟΣ

ΟΜΑΔΑ Α΄

A1.1.

1. Λ
2. Σ
3. Λ
4. Λ
5. Σ

A1.2.

Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής (1923): Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η *Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής* με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Η Μικτή επιτροπή θα διευκόλυνε τους πρόσφυγες στη μετακίνησή τους. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξιμών. Επίσης η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής φρόντισε το 1924 και 1925 για την μεταφορά στην Ελλάδα περίπου 200.000 Ελλήνων που παρέμειναν στην Καππαδοκία και γενικότερα στην Κεντρική και Νότια Μικρά Ασία.

ΑΡΕΙΤΟΛΟΜΟ

Συμφωνία της Άγκυρας (1930): Στις 10 Ιουνίου 1930 υπογράφηκε η *Συμφωνία της Άγκυρας* που αποτελούσε το οικονομικό σύμφωνο μεταξύ των δύο χωρών. Τα κυριότερα σημεία του ήταν:

- Ρύθμισε το ζήτημα των Ελλήνων ορθοδόξων της Κωνσταντινούπολης και των μουσουλμάνων της Θράκης, καθώς και των «φυγάδων».
- Όριζε ότι οι ανταλλάξιμες μουσουλμανικές περιουσίες στην Ελλάδα και οι ελληνικές στην Τουρκία περιέρχονταν στην κυριότητα του Ελληνικού και Τουρκικού Δημοσίου, αντίστοιχα.
- Προέβλεπε αμοιβαία απόσβεση των οικονομικών υποχρεώσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Η συμφωνία ολοκληρώθηκε στις 30 Οκτωβρίου του ίδιου έτους με το Σύμφωνο φιλίας, ουδετερότητας και διαιτησίας, το Πρωτόκολλο για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών και τη Σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας. Με την τελευταία αυτή

σύμβαση δόθηκε η δυνατότητα στους υπηκόους του καθενός από τα δύο κράτη να ταξιδεύουν ή να εγκαθίστανται (με κάποιους περιορισμούς) στο έδαφος του άλλου κράτους.

Φροντιστήριο Τραπεζούντας: Το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας, που είχε ιδρύσει το 1682 ο μεγάλος Τραπεζούντιος δάσκαλος του Γένους Σεβαστός Κυμινήτης και λειτούργησε παρά τις αντιξοότητες μέχρι το 1922, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πνευματική και ηθική ανάπλαση των Ελληνοποντίων και στην ανάπτυξη της εθνικής τους συνείδησης.

A2.1.

Παράλληλα με τον παν-ποντιακό αγώνα των Ελλήνων της Ρωσίας, ο Χρυσάνθος επισκέφθηκε το Εριβάν και διαπραγματεύτηκε με τους Αρμένιους, καθώς επίσης και με τους μουσουλμάνους του Πόντου, μια μορφή συνομοσπονδίας. Ωστόσο, η αμοιβαία καχυποψία έγινε αιτία να χαθεί πολύτιμος χρόνος, ο οποίος αποδείχθηκε μοιραίος, εξαιτίας των γρήγορων πολιτικών εξελίξεων.

Παρά το αρνητικό κλίμα που δημιουργήθηκε, ο ποντιακός ελληνισμός δεν πτοήθηκε. Στις 10 Μαρτίου 1921 ο μητροπολίτης Αμάσειας Γερμανός πρότεινε στον υπουργό εξωτερικών Μπαλτατζή συνεργασία με τους Κούρδους και τους Αρμένιους εναντίον του κινήματος του Κεμάλ. Η κυβέρνηση του Γούναρη, απομονωμένη και από τους συμμάχους, δεν πήρε καμιά πρωτοβουλία, ενώ οι Πόντιοι απογοητευμένοι, με πρωτοβουλία του Γερμανού Καραβαγγέλη, διοργάνωσαν δύο Συνέδρια, στην Κωνσταντινούπολη στις 17 Αυγούστου 1921 και στην Αθήνα στις 4 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους.

A2.2.

α)

Στην αρχή, μετά τον Αύγουστο του 1922, το κράτος αντιμετώπισε με τα μέσα που διέθετε τις πρώτες στοιχειώδεις και πιεστικές ανάγκες των προσφύγων: διατροφή, πορσωρινή στέγαση, ιατρική περίθαλψη. Με την άφιξη των προσφύγων, το έργο της προσωρινής στέγασης ανέλαβε το Υπουργείο Περιθάλψεως, που ενισχύθηκε με έκτακτο προσωπικό. Στη συνέχεια το *Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων* (ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1922) ανήγειρε ξύλινα παραπήγματα για τη στέγαση των προσφύγων. Πλήθος ξεπρόβαλαν οι αυτοσχέδιες κατασκευές που χρησίμευαν ως προσωρινά καταλύματα (καλύβες, παράγκες, σκηνές) γύρω από τις πόλεις, σε πλατείες ή στα κενά οικοπέδα των πόλεων. Δεν έμεινε χώρος στεγασμένος που να μη χρησιμοποιήθηκε: σχολεία, εκκλησίες και τζαμιά, στρατώνες, θέατρα, δημόσια κτίρια, αποθήκες, υπόγεια. Επιτάχθηκαν τα άδεια σπίτια σε όλη την Επικράτεια. Καταλήφθηκαν ακόμη και κατοικούμενοι χώροι, οι ένοικοι των οποίων μοιράστηκαν την κατοικία τους με τους πρόσφυγες.

β) Για τη στέγαση τηρήθηκε το σύστημα της ανέγερσης των οικιών απευθείας από την ΕΑΠ (εργολαβία) ή της ανέγερσης από τους ίδιους τους πρόσφυγες με τη χορήγηση όλων των οικοδομικών υλικών (αυτεπιστασία). Τα κτίσματα ήταν, συνήθως, δύο δωμάτια, μία αποθήκη και ένας στάβλος.

Η αστική στέγαση συνάντησε περισσότερα εμπόδια από την αγροτική. Ο αριθμός των προσφύγων ήταν μεγάλος, τα ανταλλάξιμα (μουσουλμανικά) σπίτια στις πόλεις ήταν λίγα και τα οικιστικά προγράμματα του κράτους καθυστερούσαν, λόγω των πολιτικών ανωμαλιών και

της κακής οικονομικής κατάστασης κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930. Πρόβλημα επίσης αποτελούσε η περιτλάνηση των αστών προσφύγων από πόλη σε πόλη για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα.

ΟΜΑΔΑ Β΄

B1.

Η αφομοίωση των προσφύγων από την ελληνική κοινωνία δεν ήταν εύκολη υπόθεση και εξαιτίας των πολιτισμικών διαφορών μεταξύ των δύο πληθυσμών και της συνολικότερης δυσκολίας που αντιμετώπιζε η αποκατάστασή τους.

Η διάσταση προσφύγων και γηγενών εκφράστηκε κυρίως:

- **Στην οικονομική ζωή.** Υπήρχε ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας, στην ιδιοκτησία της γης και σε άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Στο συγκεκριμένο θέμα γίνεται αναφορά στο δεύτερο παράθεμα «*Η προσφυγιά του 1922, Ε Ιστορικά, εκδ. Ελευθεροτυπία, σελ. 16 -17*» (δευτερογενής πηγή), σύμφωνα με το οποίο ο ανταγωνισμός μεταξύ προσφύγων και γηγενών εκφράστηκε στην αγορά εργασίας, στην διανομή της γης και στις επιχειρηματικές δραστηριότητες γενικότερα.
- **Στην πολιτική ζωή.** Πριν ακόμη από την παροχή στέγης και εργασίας, οι πρόσφυγες απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια και πολιτικά δικαιώματα. Εντάχθηκαν στο κόμμα του Βενιζέλου τόσο ως ψηφοφόροι όσο και ως πολιτευτές, βουλευτές και υπουργοί. Οι αντιβενιζελικοί και ο αντιβενιζελικός τύπος καλλιεργούσαν το μίσος εναντίον τους. Στο πρώτο παράθεμα χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ρόλος των προσφύγων ως εκλογικής βάσης του Βενιζέλου ήταν καθοριστικός. Ο φιλοβενιζελισμός τους οφειλόταν στο ότι μόνο σε αυτό το κόμμα έβλεπαν δυνατή την ικανοποίηση των αναγκών τους, επειδή ο κρατικός μηχανισμός στην πλειοψηφία του επανδρωνόταν από βενιζελικούς. Επίσης, η περίθαλψή τους, η στέγαση και η αποζημίωσή τους, η αναγνώριση πολιτικών δικαιωμάτων, αποδόθηκε στην παράταξη του Βενιζέλου. Προστίθεται ακόμη ότι η πίστη τους στο κόμμα του Βενιζέλου τους ενέπλεξε στον διχασμό, με αποτέλεσμα ο αντιβενιζελικός τύπος να φτάσει στο σημείο να καλλιεργεί το μίσος εναντίον τους, το οποίο εκφραζόταν με τη μορφή του κοινωνικού ρατσισμού, ο οποίος συχνά έφτανε σε σημεία ακραίας βίας. Μετά την τελευταία ήττα του Βενιζέλου το 1933 και την άνοδο των αντιβενιζελικών στην εξουσία, οι πρόσφυγες αντιμετωπίστηκαν και από το ίδιο το κράτος εχθρικά.
- **Στην κοινωνική ζωή.** Οι πρόσφυγες που κατοικούσαν στους συνοικισμούς ήταν απομονωμένοι, δεν είχαν συχνές επαφές με ντόπιους και προτιμούσαν να συνάπτουν γάμους μεταξύ τους. Δεν συνέβαινε το ίδιο με τους πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν μέσα στις πόλεις ή τα χωριά. Ο χώρος εργασίας, το σχολείο, η εκκλησία και κυρίως η γειτονιά έδιναν ευκαιρίες επικοινωνίας με τους ντόπιους. Σιγά-σιγά άρχισαν να συνάπτονται μικτοί γάμοι, που με την πάροδο του χρόνου γίνονταν όλο και περισσότεροι.

Η αντίθεση μεταξύ προσφύγων και γηγενών, σε ελάχιστες περιπτώσεις πήρε τη μορφή ανοικτής σύγκρουσης. Ο όρος «πρόσφυγας», όμως, είχε στην κοινή συνείδηση υποτιμητική σημασία, για πολλά χρόνια. Στο 2^ο παράθεμα επιβεβαιώνονται τα παραπάνω. Χαρακτηριστικά αναφέρεται μάλιστα ότι οι πρόσφυγες αποκαλούνταν με προσβλητικά προσωνύμια, ενώ οι γηγενείς δε δίστασαν να αμφισβητήσουν ακόμη και την ελληνική τους ταυτότητα. Στην προσπάθειά τους μάλιστα να αντιμετωπίσουν την υποτιμητική αυτή και ρατσιστική στάση των γηγενών πολλοί άλλαζαν τα επώνυμά τους εντελώς ή προτιμούσαν να απαλείψουν τα τουρκογενή προθέματα ή καταλήξεις. Η εγκατάστασή τους σε αμιγώς προσφυγικούς συνοικισμούς δεν διευκόλυνε την άμβλυση του χάσματος μεταξύ

προσφύγων και γηγενών. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ προσφύγων και γηγενών έπαψε να υπάρχει μετά τη δεκαετία του 1940. Αλλά και από πιο πριν οι πρόσφυγες πρώτης γενιάς και αργότερα τα παιδιά και τα εγγόνια τους συμμετείχαν σε όλες τις δραστηριότητες στη νέα πατρίδα τους.

Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε η αφομοίωση του προσφυγικού στοιχείου από τον ντόπιο πληθυσμό επιτεύχθηκε ομοιογένεια και αποτιμήθηκε πολύ θετικά η συμβολή του προσφυγικού πληθυσμού στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική αναβάθμιση της Ελλάδας.

B2.

Ο 20ός αιώνας βρήκε τον ελληνισμό του Πόντου να έχει προβάδισμα συγκριτικά με τις άλλες εθνότητες της ευρύτερης περιοχής και έτοιμο να διεκδικήσει πιο σθεναρά τη δημιουργία μιας αυτόνομης Ποντιακής Δημοκρατίας. Αυτή η προοπτική έγινε ακόμα πιο σαφής κατά τις εργασίες του συνεδρίου της Ειρήνης στο Παρίσι, αν και η στάση του Βενιζέλου απογοήτευσε τους Έλληνες του Πόντου

α] Η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου ήταν αρχικά σύμφωνη με τον αγώνα και τις εθνικές διεκδικήσεις των Ποντίων. Στο συνέδριο Ειρήνης όμως στο Παρίσι, που άρχισε το Δεκέμβριο του 1918, ο Ελ. Βενιζέλος πείστηκε από τις συμμαχικές δυνάμεις και δεν συμπεριέλαβε τον Πόντο στο φάκελο των ελληνικών διεκδικήσεων, και, παρά τις έντονες διαμαρτυρίες των Ελλήνων του Πόντου, συμφώνησε να παραχωρηθεί η περιοχή στην υπό ίδρυση Αρμενική Δημοκρατία. Η θέση αυτή του Βενιζέλου γίνεται φανερή στο παράθεμα από το έργο του Γεωργανόπουλου «Οι προσπάθειες των Ελλήνων του Πόντου για αυτοδιάθεση κατά το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1916-1922» [δευτερογενής πηγή]. Ο Βενιζέλος στις 17/30 Δεκεμβρίου 1918 στο υπόμνημα που υπέβαλε προς το Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο ,αποτελούμενο από αντιπροσώπους των ΗΠΑ, Βρετανίας, Γαλλίας και Ιταλίας, κατά τις προκαταρκτικές διαδικασίες του Συνεδρίου για την Ειρήνη, πρότεινε να περιληφθεί το βιλαέτι της Τραπεζούντας στο υπό σύσταση αρμενικό κράτος, διατηρώντας την διοικητική αυτονομία του, παρά το γεγονός ότι είχε 350.000 Έλληνες και ελάχιστους Αρμένιους. Την ίδια στιγμή, μη υποβάλλοντας πρόταση για τον υπόλοιπο Πόντο ουσιαστικά υπονοούσε ότι αυτός θα συμπεριλαμβανόταν στο υπό ίδρυση τουρκικό κράτος. Ήταν δεδομένο ότι οι Μ. Δυνάμεις και ιδίως οι ΗΠΑ είχαν ως προτεραιότητα τη δημιουργία ενός νέου αρμενικού κράτους.

Ο Βενιζέλος θεώρησε ως προτιμότερη λύση για τους Έλληνες του Πόντου, την ένταξη τους στο υπό ίδρυση αρμενικό κράτος, αφού στην περίπτωση που θα περιλαμβάνονταν στο υπό ίδρυση τουρκικό κράτος θα είχαν, μάλλον, αβέβαιη τύχη, με βάση τις εχθρικές διαθέσεις των Νεοτούρκων και όλων σχεδόν των μουσουλμάνων της περιοχής απέναντι στις μειονότητες. Αυτήν την πολιτική απόφαση του Έλληνα πρωθυπουργού παραθέτει και ο Φωτιάδης στο απόσπασμα από το έργο του «Η μικρασιατική καταστροφή» (δευτερογενής πηγή), θεωρώντας ως μοναδική λύση την προσάρτηση του βιλαετιού της Τραπεζούντας στην Αρμενία και τη στενή συνεργασία Αρμενίων και Ποντίων στη βορειοανατολική άκρη της Ανατολίας. Κατά τον Φωτιάδη αυτή η λύση θα υποβοηθούσε και την ελληνική κυβέρνηση η οποία στην πραγματικότητα δεν μπορούσε να προστατέψει τους Ποντίους στρατιωτικά. Στην πραγματικότητα ούτε οι ίδιοι οι Πόντιοι δεν μπορούσαν να προστατέψουν τον εαυτό τους.

β] Η πρόταση του Ελ. Βενιζέλου προκάλεσε μεγάλη απογοήτευση στους Έλληνες του Πόντου, οι οποίοι στα διάφορα συνέδρια που πραγματοποιήσαν στο Μπακού, στο Κρασονντάρ, στο Βατούμ και στη Μασσαλία, διαμαρτυρήθηκαν έντονα για τη στάση της

ελληνικής κυβέρνησης. Η αντίθεση των προσφύγων στην πρόταση του Βενιζέλου περιγράφεται ξεκάθαρα στο υπόμνημα που υπέβαλε ο Κωνσταντινίδης ως πρόεδρος του Συνεδρίου των Ποντίων της Μασσαλίας στις αρχές Φεβρουαρίου 1919 προς τους εκπροσώπους του Συνεδρίου της Ειρήνης στο Παρίσι [πρωτογενής πηγή]. Στο υπόμνημα αυτό ο Κωνσταντινίδης, αφού εκφράζει την ελπίδα του για το φιλάνθρωπο έργο της Διάσκεψης της Ειρήνης αναφορικά με την τύχη των καταπιεσμένων λαών τονίζει την ανάγκη οι αντιπρόσωποι των αλυτρώτων Ελλήνων του Πόντου να γνωστοποιήσουν στους μετέχοντες στο συνέδριο τις εθνικές διεκδικήσεις των Ποντίων. Αυτές αφορούσαν στην ίδρυση μιας Ανεξάρτητης Δημοκρατίας που θα περιλάμβανε μέρος της αρχαίας αυτοκρατορίας των Κομνηνών από τις ακτές του Καυκάσου μέχρι τη Σινώπη στα δυτικά μαζί με την ενδοχώρα.

Πολλά ποντιακά σωματεία έστειλαν τότε τηλεγραφήματα στο Παρίσι για να μεταπείσουν τον πρωθυπουργό, τον οποίο επισκέφθηκε μάλιστα τον Απρίλιο του 1919 ο μητροπολίτης Χρύσανθος. Μετά τη διεξοδική ενημέρωση που έλαβε ο Έλληνας πρωθυπουργός από τον Χρύσανθο, για το Ποντιακό Ζήτημα, αποφάσισε να ενισχύσει τις προσπάθειες των Ποντίων και έδωσε την έγκρισή του στο μητροπολίτη να συνεχίσει την προσπάθεια ενημέρωσης όλων των πολιτικών που έλαβαν μέρος στη Συνδιάσκεψη. Πράγματι, όπως επιβεβαιώνει και ο Γεωργανόπουλος ενώ στην αρχική συνάντηση Βενιζέλου- Χρύσανθου, ο Βενιζέλος, δεν είδε θετικά την οποιαδήποτε ανακίνηση του ποντιακού ζητήματος, στη συνέχεια, αφού άκουσε τον Χρύσανθο άλλαξε γνώμη και συμφώνησε να υποβάλει ο Χρύσανθος υπόμνημα στο Συνέδριο της Ειρήνης ζητώντας την ίδρυση ελληνικού αυτόνομου κράτους, ανεξαρτήτου από το αρμενικό, και πάντως όχι την ένταξη του Πόντου στην Αρμενία. Οι δυο άνδρες συμφώνησαν ακόμα να συνεχιστεί η προσπάθεια ενημέρωσης όλων των πολιτικών που συμμετείχαν στη Συνδιάσκεψη. Μάλιστα ο Βενιζέλος έδωσε την άδεια στον Χρύσανθο να διαψεύσει όσα είχε υποστηρίξει ο ίδιος αν οι εκπρόσωποι των ξένων δυνάμεων τον αντέκρουαν με επιχειρήματα του Βενιζέλου.

Πράγματι οι περισσότεροι από αυτούς, με εξαίρεση τους Άγγλους αντιπροσώπους, είδαν με πολλή κατανόηση τα αιτήματα των Ελληνοποντίων. Συγκεκριμένα, στην πρόταση του μητροπολίτη να γίνει ο Πόντος ανεξάρτητο κράτος υπό ελληνική εντολή, ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. Ουίλσον απάντησε: «Είναι θαυμάσια όσα μου λέτε. Ο Πόντος πρέπει να γίνει ανεξάρτητος. Μίαν ψήφον έχω εις την Συνδιάσκεψιν, αλλά θα την διαθέσω υπέρ του λαού σας»

ΑΡΕΙΤΟΛΜΟ

Δάφνη - Αγ. Δημήτριος